

Kolik je vlastně sběratelsky oblíbených typů u známek ČR?

Titulek tohoto článku je parafrází názvu článku badatele Karla Paděry „Kolik je vlastně sběratelsky oblíbených typů u emise Hradčany?“ z Filatelie 4/2003. Mimo jiné v něm odmítavě reagoval na snahy zavést jako typy u Hradčan retuše pravého rámečku a kriticky se vyjádřil ke katalogizaci podtypů příčky (uvádí, že podtypy spirál přeci také nejsou katalogizovány). Článek je mnohem obsáhlejší (přečíst si ho můžete i na www.filaso.cz) a obsahuje řadu argumentů, které jsou pro nás aktuální i dnes.

FRANTIŠEK BENEŠ

V závěru autor navrhuje, aby se problematikou zabývalo více odborníků:

Problematika finančně zajímavých typů hradčanských známek je poměrně komplikovaná a samozřejmě ji nemůže vyřešit jediný článek. A protože víc hlav víc ví, bylo by dobré ji diskutovat a případně i dořešit na pracovní schůzce předních expertů a badatelů v této oblasti. Domnívám se, že správné definování a jednotné uznávání různých typů u našich známek je v zájmu celé naší (a nejen naší) sběratelské veřejnosti. Dobrým příkladem nám může být nedávné vyřešení otázek kolem tzv. IV. typu u emise Hospodářství a věda 1923, kdy sporný typ popsán ve studii F. Žampacha a kol. /15/ byl po diskusi /16/ probrán (a odmítnut) právě na takovéto reprezentativní schůzce /17/ a nakonec zcela vyvrácen v obsáhlé studii F. Beneše /18/.

Přestože od zveřejnění článku uplynulo více než deset let, k takové diskusi dodnes nedošlo. Pokud některý badatel chce prosadit své poznatky, činí to obvykle formou publikační a vlastně tak lobbuje u odborné veřejnosti.

Jiná situace však nastala u známek České republiky. Společnost sběratelů čs. známek (SSČSZ) SČF před časem navrhla, aby v některých případech byly u ČR nové odlišné typy zavedeny „na základě rozhodnutí její typologické komise“. Předsednictvo SČF v reakci na tuto iniciativu doporučilo, aby proběhlo jednání zástupců Komise znalců, SSČSZ a Společnosti sběratelů celin (SSC), s cílem „vytvořit doporučení pro specializovanou katalogizaci českých známek a celin“. To je jistě správný přístup, už proto, že katalogy a příručky (tištěné i elektronické) nevydává Svaz filatelistů, a tak je třeba s jejich vydavateli o případných návrzích jednat. Sám svaz - ani jeho odborné společnosti a komise - přitom přirozeně nemá žádný patent na rozhodování co je a není odlišným typem. Jako občanské sdružení samozřejmě není pověřen normotvornou činností, nelmův o tom, že většina sběratelů stojí mimo něj. Veškerá stanoviska v tomto směru tedy mohou mít vůči veřejnosti (a vydavatelům literatury) váhu doporučení, a je na každém, zda se s nimi ztotožní, či ne. Roli v takovém rozhodování veřejnosti jistě hraje autorita, jakou si ten který jednotlivec či orgán svou předchozí činností získal.

Jak vyplývá ze Statutu Komise znalců (ust. 1.7.) „Komise je v rámci SČF garantem jednotného názvosloví a označování sběratelsky významných variant (např. typy, retuše, barvy, perforace apod.) pro oblast sběratelského materiálu z našeho území (zejména ČR, ČR a protektorátu Čam).“ To je vcelku pochopi-

telný přístup, už proto, že v rámci svazu působí více odborných společností, z nichž by návrhy na změny mohly vzejít (vedle už zmíněných SSČSZ a SSC je to například Společnost sběratelů čs. knihtiskových známek, Společnost aerofilatelie, Česká námětová společnost, možná i Společnost teritoriální filatelie, resp. její sekce Perfiny, a v budoucnu mohou připadat v úvahu i další společnosti a sekce; iniciativu samozřejmě mohou vyvinout i jednotliví členové SČF, kteří třeba ani v odborných společnostech nepůsobí). Je tedy třeba mít jedno místo, kde by se takové návrhy sešly k vyváženému posouzení. K tomu se Komise znalců hodí, protože je průřezovým sdružením, v němž působí odborníci zaměřeni na různé obory. A nakonec to jsou právě znalci, kdo sběratelům a dalším zájemcům identifikují a případně označují důležité odlišné varianty, včetně typů.

Ovšem, co to je vlastně odlišný typ? Definice v publikaci Čs. filatelie (z roku 1988) o něm uvádí toto:

typ

podstatný, pravidelně se opakující rozdíl v kresbě známky, aršíku či přepážkového listu téhož druhu a téže hodnoty, vzniklý v průběhu zhotovení tiskové formy nebo jejich soustavy jako přirozený důsledek zvolené tiskové techniky nebo zvoleného pracovního postupu; typ může být charakteristický pro celý přepážkový arch (list) známek nebo se v archu (listu) může vyskytovat jen ojedinele; přirozeným důsledkem zvolené tiskové techniky může být např.: zhotovení tiskové formy z předloh, štočků či galvan různého typu (u knihtisku), zhotovení duplikátních rytin s následným dorýváním vzájemně se lišících prvků (u ocelotisku); úpravy na výchozím diapositivu nebo jeho vznik z předloh různých typů (u hlubotisku a ofsetu); přirozeným důsledkem zvoleného pracovního postupu může být např.: úprava či oprava provedená na výchozím negativu nebo tiskové formě jak před leptáním, tak po něm (u knihtisku), prorývání některých partií kresby známky po moletování na tiskovou formu (u ocelotisku), retušování výchozího diapositivu nebo úpravy na tiskové formy (u ofsetu, hlubotisku); pro posouzení vzniku typu není rozhodující velikost rozdílů v kresbě známky, sběratelsky únosné je však rozlišování typů zjištěných běžně dostupnými zvětšovacími prostředky (s dvou- až pětinasobným zvětšením); podmínky uvedené v definici typu musí daný rozdíl v kresbě známky splňovat souběžně

Stejná publikace obsahuje i definice dalších pojmů:

odchylka v obrazu a kresbě známky (desková odchylka)

pravdělně se vyskytující změna obrazu nebo kresby známky vzniklá na příslušném známkovém poli dané tiskové formy v průběhu jejího zhotovování nebo v průběhu tisku (viz také hlavní výrobní fáze); desková odchylka může vzniknout: jako přirozený důsledek tvůrčích i rutinních pracovních postupů užitých pro zhotovení tiskových forem nebo jako důsledek vědomé činnosti (vesměs oprav a úprav) směřující k realizaci požadovaného obrazu známky; jako důsledek přehlédnuté chyby vzniklé jak v tvůrčím, tak vlastním výrobním procesu zhotovení tiskové formy; jako důsledek skrytých vad v materiálech užitých pro zhotovení tiskové formy a nedostatků v manipulaci s ní; v závislosti na způsobu vzniku rozlišujeme následující odchylky v obraze a kresbě známky (deskové odchylky): typy a podtypy, deskové chyby, typické deskové vady, retuše a chybotisky

retuš

1. (polygr.) výsledek retušování; 2. (fotogr.) oprava negativů (diapozitivů) nebo pozitivů; 3. (filat.) vžitě filatelistické označení pro změnu v obraze známky vzniklou opravou provedenou na odpovídajícím známkovém poli tiskové formy (ve starší filatelistické literatuře také sekundární retuš); obvykle jde o opravy deskových vad a chyb vzniklých či zjištěných v průběhu tisku, existuje proto vždy známka s opravovanou vadou či chybou a známka opravená; sběratelský rozdíl na této opravené známce nazýváme retuši; dříve používaný pojem primární retuš (zahrnující veškeré úpravy a opravy výchozích materiálů i tiskové formy před zahájením tisku bez ohledu na to, kdy byly provedeny) lze považovat za přirozený důsledek pracovních postupů (včetně retušování ve smyslu 1 i 2), jejichž výsledkem je buď sběratelsky nevýznamný rozdíl (resp. drobná desková odchylka, známka se velmi blíží požadovanému originálu), nebo vznik typů, podtypů či zcela ojediněle deskových chyb, tedy odchylek v obraze i kresbě známky (deskových odchylek), které lze v rámci doporučené terminologie charakterizovat přímo; rovněž tak lze specifikovat přímo druh úpravy či opravy, v jejímž důsledku příslušná desková odchylka vznikla (oprava původního štočku, rytiny, předlohy, retuš negativu, resp. diapozitivu ap.)

desková chyba

vžitě filatelistické označení (nerespektující skutečný tvar tiskové formy) pro rušivý prvek v kresbě známky příslušné určitému známkovému poli dané tiskové formy, vzniklý v důsledku přehlédnutého omylu nebo chybné kontroly technologických postupů v průběhu zhotovení tiskové formy; ojediněle jako důsledek chybně provedené opravy tiskové formy; deskové chyby mohou být předmětem oprav (viz také retuš); svou povahou nebrání řádnému použití poštovní ceniny v poštovním provozu

Nejširším pojmem je tedy *odchylka v obraze a kresbě známky* (desková odchylka), zahrnující pojmy *typ*, *desková vada*, *retuš*, *chybotisk* a možná i další, přičemž pro přesnější určení hraje roli způsob jejího vzniku.

Definice tedy máme, ovšem ty nespadly z nebe – vznikaly postupně a vyvíjely se. Například výraz *typ* byl u nás některými autory za první republiky používán ve zcela jiné souvislosti, nebo alespoň v širším významu než dnes. Kaplánkův katalog z roku 1930 jím například označuje i jednotlivé *kresby* známek emise Hradčany.

Typ I.	
25	I 3 h purpurová - Nu -'50 -'50
26	I 5 h žlutozelená - Nu -'50 -'50
27	I 10 h červená - Nu -'60 -'60
28	I 20 h modrozelená - Nu -'80 -'30
29	I 25 h modrá - Nu 1' - 1' -
30	I 25 h ultramarín 15 - - -
31	I 30 h olivově žlutá - Nu 2' - 2' -
32	I 40 h rumělkově červ. - Nu 2 - 2 -
Typ Ia.	
33	Ia 100 h hnědá - Nu 3 - 2'50
34	Ia 200 h ultramarín - Nu 8' - 5' - a fialově modrá 20' - -'
35	Ia 400 h modrofialová - Nu 10' - 6' -
Typ II.	
36	II 1 h tmavohnědá - Nu -'50 -'50
37	II 50 h hnědofialová - Nu 2'50 2'50
Typ III.	
38	III 60 h červeně oranž. - Nu 4' - 4' - a žluto pomerančová 6' - -'
39	III 80 h olivově zelená - Nu 2'50 2'50
40	III 300 h zelená - Nu 8' - 5' -
41	III 1000 h fialová na žl. papíru. 20' - 8' -

Takový přístup byl tehdy obecně rozšířený a řídili se jím i někteří vydavatelé albových listů. Dnes jej ale považujeme za dávno překonaný.

Vývoj se samozřejmě nezastavil. Jsou zde nové tiskové postupy, nové technologie tiskové přípravy a nakonec i nové přístupy vydavatele. Co bylo výstižné pro definování odchylek vzniklých tradičními tiskovými technikami a postupy nemusí stačit na některé ze současných. Koho by v dobách kladení základů filatelistické terminologie napadlo, že obraz známky bude vytvářet grafik na počítači a příprava tiskové desky bude probíhat elektronicky? Kdo by pomyslel, že budou zhotovovány dotisky malých přepážkových listů v nepatrném nákladu 200 (!) kusů, opakovaně, a leckdy se změněnou hustotou či typem rastru a úhlem jeho postavení (mám na mysli známky s kupony pro přitisky).

A tyhle nové okolnosti, vymykající se dosavadní praxi a terminologii, samozřejmě vyžadují, abychom se při charakteristice a popisování odchylek nesnažili násilně používat termíny zavedené v jiné době a pro jiné účely. V této souvislosti mám na mysli zejména výraz *typ*, který pro řadu sběratelů v žebříčku důležitosti zaujímá druhé místo hned za katalogovým číslem. V průběhu doby se typy staly obrazně řečeno „exkluzivním klubem“, přičemž členství v něm známce otvírá alba a peněženky sběratelů.

Nyní na toto označení aspirují známky vydávané s kupony určenými pro přitisky. Jejich tisk totiž probíhá

